

УДК 342.722

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-1-23>

Лариса ЄВДОКИМОВА,

orcid.org/0000-0002-7075-9114

*викладач кафедри романо-германської філології
Українського гуманітарного інституту
(Буча, Київська область, Україна) loraine@ukr.net*

Богдана ВАЩИШИН,

orcid.org/0000-0003-4803-1212

*студентка II курсу
Українського гуманітарного інституту
(Буча, Київська область, Україна) loraine@ukr.net*

КЛАСИЧНІ ТВОРИ ЛІТЕРАТУРИ НА СТРАЖІ СІМЕЙНИХ ТА МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті проаналізовано стан виховання морально-етичних цінностей у дітей та молоді, а також роль класичної літератури у даному процесі на прикладі твору Ч. Діккенса «Різдвяна пісня у прозі». Розглянуто стан моральних та духовних цінностей у сучасному світі. Виховання за допомогою класичних літературних творів представлено як невід'ємний компонент соціального виховання особистості. Соціальне виховання розглядається як зростання людини, набуття досвіду спілкування та взаємодії з іншими індивідами, досягнення життєвого успіху, формування необхідної компетентності, соціального самовизначення та конкурентоспроможності, що надзвичайно важливо в умовах швидкого та глобалізованого світу. З'ясовано, що на сьогодні існує потреба у фундаментальному науковому обґрунтуванні ролі та методів ефективного соціального виховання, яке змогло б захистити молодих людей від різних проблем та кризових явищ. Авторка статті зазначає, що соціальне виховання є найважливішим компонентом освіти, адже воно необхідне на всіх рівнях суспільного життя. У статті наголошено на тому, що сім'я була і залишається основним інститутом виховання майбутніх поколінь, адже саме у сім'ї закладається фундамент та основа моральних цінностей майбутніх поколінь. З'ясовано, що батьки повинні також сприяти соціальному розвитку дитини, почуття патріотизму та любові до своєї країни та поваги до співгромадян. Дитина, яка має тверду основу складену з цінностей отриманих у сім'ї здатна протистояти злу, що зустрічається на її шляху та відповідати добром. Визначено, що на сьогодні поняття «родина» втрачає свою важливість та часом зовсім знецінюється. З'ясовано, що класична література містить набір фундаментальних цінностей, важливих для успішного та чесного життя, тож надзвичайно важливо розвиватися не тільки засвоюючи знання, але й за допомогою читання, що розвиває уяву та емоційне сприйняття.

Ключові слова: моральні цінності, виховання, індивідуальність, доброта, милосердя, класичні літературні твори.

Larysa EVDOKIMOVA,

orcid.org/0000-0002-7075-9114

*Lecturer at the Department of Romano-Germanic Philology
Ukrainian Institute of Arts and Sciences
(Bucha, Kyiv region, Ukraine) loraine@ukr.net*

Bogdana VASHCHISHYN,

Second-year Student

*Ukrainian Institute of Arts and Sciences
(Bucha, Kyiv region, Ukraine) loraine@ukr.net*

CLASSICAL WORKS OF LITERATURE ON GUARD OF FAMILY AND MORAL VALUES

The article analyzes the state of education of moral and ethical values in children and youth, as well as the role of classical literature in this process on the example of the work of Charles Dickens «Christmas song in prose». The state of moral and spiritual values in the modern world is considered. Education with the help of classical literary works is presented as an integral component of social education of the individual. Social education is seen as human growth, gaining experience in communicating and interacting with other individuals, achieving success in life, forming

the necessary competence, social self-determination and competitiveness, which is extremely important in a fast and globalized world. It was found that today there is a need for a fundamental scientific substantiation of the role and methods of effective social education, which could protect young people from various problems and crises. The author of the article notes that social education is the most important component of education, because it is necessary at all levels of public life. The article emphasizes that the family was and remains the main institution of education of future generations, because it is in the family that the foundation and foundation of moral values of future generations are laid. It was found that parents should also promote the social development of the child, a sense of patriotism and love for their country and respect for fellow citizens. A child who has a solid foundation of family values is able to resist the evil that comes his way and respond to good. It is determined that today the concept of "family" loses its importance and sometimes completely devalued. Classical literature has been found to contain a set of fundamental values that are important for a successful and honest life, so it is extremely important to develop not only by acquiring knowledge, but also through reading, which develops imagination and emotional perception.

Key words: moral values, upbringing, individuality, kindness, mercy, classical literary works.

Постановка проблеми. Проблема формування духовних та моральних цінностей дітей та молоді завжди найактуальніша і з теоретичного і з практичного погляду. В умовах становлення і розбудови незалежної української держави духовна культура є основою життя суспільства, вона вбирає в себе традиції, цінності, досягнення попередніх поколінь і передає наступним. Особливої актуальності це питання набуває саме у наш час, коли ми спостерігаємо, як серед дітей і молоді різко знизився рівень духовності і досить швидко зростає злочинність, наркотична залежність, самогубство. Це пояснюється насамперед відсутністю соціальної захищеності, прогресуючим безробіттям, невизначеністю моральних орієнтирів у політиці держави і повсякденному житті. Низку статей присвячено таким темам як «глобалізація», «технічний прогрес та сучасні технології». Сучасний світ має тенденцію до постійного розвитку. XXI століття завдає свій темп розвитку, встановлює нові правила поведінки. Саме він впливає на кожен аспект нашого життя. Тож, щоб не залишитись десь на узбіччі, не загубитись в цьому постійно мінливому світі, людина має приймати ці правила.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основним джерелом для аналізу у даній статті є твір Ч. Діккенса «Різдвяна пісня». Стан моральних та духовних цінностей в сучасному світі охарактеризований у працях Д.Ж. Валєєва, О.А. Стасєвської, О.В. Алейнікової, І.Л. Сіданіч, Т.І. Бурлаєнко. Завдання соціального виховання та проблеми виховання у світлі християнської антропології висвітлені у працях В.В. Зєньковського. Вивчення творчості Ч. Діккенса у духовно-моральному аспекті освіти вищої школи досліджено Т.Н. Шевельовою. Художня класика як засіб духовного відродження представлена у працях В.А. Левидов, Н.Ю. Куценко, В.Ю. Ісак, Н.Ю. Костюріна. Роль літератури в освіті і православному вихованні представлена у дослідженнях В.Г. Распутіна, О.С. Капінус, Г.В. Зарідзе, А.Е. Вайц та ін.

Мета статті розглянути стан моральних та духовних цінностей в сучасному світі. А також дослідити теорію виховання моральних цінностей у молоді за допомогою класичної літератури на прикладі твору Ч. Діккенса «Різдвяна пісня».

Виклад основного матеріалу. Тож якою має бути сучасна людина? Засоби масової інформації, телебачення, Інтернет, література по психології можуть надати вам безліч корисної інформації на цю тему. Вам порадять який одяг краще носити, як себе поводити, найкращі шляхи розвитку бізнесу. Література по психології рясніє заголовками «Шлях до багатства», «Бідний тато, Багатий тато» та інш. Головна ціль усіх тих порад зробити людину успішною, багатою а відтак і щасливою. На перший погляд наче все добре, і ціль корисна. Але тут ми стикаємось з іншою проблемою. Надмірна пропаганда багатства і успіху у житті, призводить до того, що слабшає сила моральних та духовних норм та цінностей.

Надмірна жага досягти успіху, розбагатіти будь яким шляхом, отримати великий прибуток в бізнесі призводить до руйнування людських відносин. Жага наживи призводить до жадібності і підштовхує людину на лихі вчинки і злочин. Зростає прірва між багатими і бідними, а на першому місці посідають накопичування багатства і перевага над конкурентами. Заради цього людина готова відкинути мораль. Правові норми ще можуть стримувати людину в рамках закону, але вони ніколи не стануть гарантом моральності. Отже, сучасне суспільство стрімко втрачає моральні та духовні цінності, що в свою чергу веде людство до моральної і духовної деградації.

Соціологи після проведеного дослідження серед молоді, констатують факт зниження важливості морально – духовних цінностей і зріст прагматизму. Перше місце посідають «впливові зв'язки та гроші», в той час як «чесність», «принциповість», «чуйність», «милосердя», «духовність» поступово відходять на останню ступень. Особливість моральних норм базується

на уявленні людини про самого себе, а також на оцінюванні людської поведінки іншими (осуд чи підтримка). Суспільство не може існувати без моральних норм. Але якщо світ і суспільство мають здатність змінюватись, чи можливо припустити, що й моральні принципи також можливо змінити? Тут ми можемо умовно поділити цінності на дві категорії «змінні» і «постійні». До першої категорії «змінні» можемо віднести ті що входять до так званого «конфлікту поколінь». Тобто різниця між культурно історичними проміжками часу зумовило формування різного світогляду. Таким чином те, що було сприятливим для людини старшого віку, не зрозуміле для людини молодшого віку. І досить часто люди старшого віку не в змозі прийняти ті правила, за якими живуть їх діти та онуки. Як приклад, ось короткий опис характеристика так званого останнього покоління «Z»: «... Особливість цього покоління полягає у тому, що діти краще за все володіють гаджетами, ніж розуміються в людських відносинах. У сучасних дітей в пріоритеті спілкування у соціальних мережах. Їм краще подивитись відеоролик, аніж прочитати книжку. Короткі письмові послання досягнуть їх розуму скоріше, ніж довгі нудні промови і бесіди. Покоління «Z» виключно технологічне. ...».

Таким чином бачимо, що цінності категорії «змінні» сформовані більш історичними чинниками. Крім того в нас завжди є вибір прийняти їх або ні. Наявність або відсутність таких цінностей не спричиняє шкоди самій людині та її оточенню. І з подальшим розвитком людства цінності, що панують зараз, можуть застаріти і поступитись місцем іншим.

Тепер перейдемо до тих, що можна віднести до категорії «постійні». Це саме ті морально – релігійні норми поведінки людини, що пройшли випробування часом. Саме такі цінності допомагали вижити людству у скрутні часи (війна, голод, природне лихо тощо). І саме вони допомагають людині залишатись людиною. Мова йде про доброту, співчуття, щедрість, любов, милосердя та інше. Якщо зникнуть саме ці цінності, то людство може опинитись на межі зникнення. Тож передати їх нашим нащадкам, навчити їх наш святий обов'язок. Але де ж у нас час можливо отримати такі знання? Протягом часу ця місія була покладена на сім'ю, церкву і школу

Сім'я завжди була і залишається головним інститутом виховання підростаючого покоління. Саме родина з раннього дитинства покликана закласти в дитину моральні цінності, орієнтири на побудову розумного способу життя. Але сім'я,

виховуючи дитину не повинна забувати, що вона готує його для життя, а це означає, що батьки повинні сприяти розвитку соціальних сил в дитині, розвиваючи в ньому почуття солідарності. У ранньому дитинстві сім'я є єдиним соціальним середовищем, близькою, потрібною і дорогою для дитини, яка сприймає весь світ через сім'ю. Дитина, що отримала в родині духовні сили, здатна протистояти соціальному злу, яке зустрічається в його житті (Зеньковський, 2002).

У наш час саме поняття «родина», «сім'я» втрачає свою важливість, а часом і зовсім знецінюється. В силу вступають такі поняття як «громадянський шлюб», «вільне кохання» і як наслідок відмічаємо високий зріст розлучення та покинутих дітей. Залишаються церква і школа. Безумовно церква є головним носієм релігійно – моральних цінностей, але не всі люди надають перевагу релігії та вихованню за її принципами. Таким чином школа і навчальні заклади приймають на себе велику відповідальність за виховання у дітей і молоді високих моральних якостей. «... Головне завдання для педагога полягає у тому, щоб учень зміг самостійно знайти свій шлях у житті, звичайно керуючись настановами вчителів, а основний напрям педагогічних зусиль спрямовується на пошук шляхів поєднання в душі дитини свободи з добром, з духовно-моральними цінностями людства».

Звісно, існує багато шляхів для виконання цього завдання, але хотілося би розглянути роль класичної літератури як засобу, що допомагає у вихованні моральних цінностей. Науковці багатьох країн присвячують цьому питанню безліч досліджень та статей. Загальновідомим є ствердження, що «читання найкращих творів класичної літератури – це найбільш ефективний засіб формування особистості». До речі, це ствердження і досі викликає багато суперечок і має як прихильників так і супротивників цієї теорії. Саме в класичній літературі в творах славетних авторів у повному обсязі ми можемо знайти: духовні цінності, норми поведінки, корисні навички і знання. Класична література вільна від расових упереджень і зрозуміла кожному народу, бо вчить любові, співчуттю, відповідальності. Саме ці якості, які так необхідні людству.

Роль класичної літератури в сучасних умовах розглянув у своїй книзі «Художественная классика как средство духовного возрождения» В. А. Левидов. Автор акцентує увагу читача на могутній силі художньої літератури, що здатна впливати і змінювати моральні принципи людей. Ця сила не поступається іншим раціональним та дидактичним методам (Левидов, 1996).

Тож, дуже важливо давати можливість особистості розвиватися не тільки шляхом засвоєння знань, а й за допомогою читання надавати можливість розвиватися і через емоційне сприйняття. Як приклад для наслідування і виховання моральних якостей, звернемо увагу на творчість Ч. Діккенса, який залишив багатий літературний спадок. Унікальність його творів зумовлює той факт, що автор освітлює нагальні потреби у морально – етичному світі. Багато пізнавальний зміст творів Діккенса базується на доступності, глибокої психології, затвердженні людських принципів існування і саме це сприяє розвитку молодого покоління. Діккенс зображує просвітницький ідеал людини з високими моральними якостями.

Вікторіанська доба, – доба розвитку англійського реалізму, – мала свою ідеологію, спосіб життя та духовну атмосферу. Християнські цілі цієї доби були прозорі і зрозумілі: сім'я та національні ідеали. Діккенс вірив, що проповідуючи добро та «сімейне виховання» можна подолати зло. Нажаль не існує якогось певного засобу змінити суспільство в цілому, але на його думку потрібно зробити все можливе, щоб покращити людство. Віра у можливість виправлення людини, перемогу добра над злом – ось головний лейтмотив його творчості. Крім того, Діккенс вірив у силу слова і морального прикладу, тому створював ідеальні образи «добросесної особистості» як зразок для наслідування (Шевелева, 2014).

Як взірць цієї віри розглянемо більш детально його твір «Різдвяна пісня в прозі». Хто з нас не читав в дитинстві, або не бачив екранізації цього твору. Цей персонаж не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Сам Діккенс казав, що «... це твір про повне переродження людини, яка понад усе цінувала дзвін монет». «Різдвяна пісня в прозі» висвітлює дві найактуальніші проблеми: кар'єра або сімейне вогнище. Саме ці проблеми панують і в наш час, як ми зазначали на початку цієї статті. В нескінченній гонитві за грошима ми втрачаємо найвищу цінність нашого життя – це тепло родинного вогнища.

Діккенс створив образ досить успішного комерсанта, людини, яка вміє тільки заробляти гроші і більше для неї не існує нічого. Основний сюжет цієї різдвяної казки – є диво святкової ночі, з якої і починається духовне відродження людини, яка зовсім забула за чийм образом і подобою вона була створена. Навіть зовнішність Скруджа може багато розповісти читачеві про його занедбаний внутрішній світ. *«Постать його немов заморозилась. Хода стала скутою. Голос хитрий та прикрий скрипів. Холодний іній лежав в нього на голові, на бровах і на сухім підборідді»...*

Він постійно живе в колі інтересів своєї контори і грошових справ. Його існування проходить в абсолютній самоті, проте він зовсім не страждає від цього. Потаїливий, замкнений у собі, самотній – він ховався як устриця у свою раковину. Він проводив дні в самотній, крижаній конторі, а вечора у своєму холодному будинку. І скільки людей у світі наслідують цей сумний приклад. Скільки людей заробивши мільйони залишаються під кінець свого життя в холодному будинку без друзів та сім'ї.

Герою Діккенса пощастило. Він зміг збагнути свою помилку завдяки різдвяним дивам і зрозумів, що гроші – не є сенсом життя.

«... Звичайно, добре слово, привітний усміх грошей не коштує; але часом добре слово – дорожче нам від усіх великих коштів».

Його думки і сам світ змінилися. Він почав бачити своїх ближніх навіть у тих, хто не має ні долі ні грошей. З подивом він збагнув, що всі вони такі ж самі люди як і він сам.

«Я почуваво себе легким, як пушинка; щасливим, як янгол, веселим, як школяр; у мене голова обертом наче у п'яного... Ой який же я щасливий!»

Скрудж нарешті зрозумів, що щастя полягає в тому, щоб приносити добро людям. А на думку письменника, справжній душевний комфорт може принести людині лише щирість та сердечний спокій, невичерпним джерелом яких є сімейне вогнище. Внутрішні зміни, що відбуваються у свідомості героя, сприяють просвітленню читача, закликають дорожити вірою в добро та справедливість.

Звідси випливає висновок «... правильний моральний розвиток передбачає не егоїстичну замкненість у собі, а одушевлене служіння іншим людям, суспільству» (Зеньковський, 1996). Тільки «лише прилученням до загальнолюдської скарбниці розумного, доброго, прекрасного ми знаходимо свою індивідуальність» (Зеньковський, 2002). Причому виховання повинно бути національним, «воно має залучати людину до історичної роботи її країни... розвивати усвідомлення її обов'язку перед своєю батьківщиною» (Зеньковський, 2002).

Вивчення кращих творів класичної літератури вносить неоцінний внесок в процес виховання дітей та молоді. «Ми повинні прагнути до істини, до добра, до прекрасного, і, втрачаючи себе в цьому універсальному змісті, ми знаходимо себе... Глибокий заповіт християнства говорить словами Спасителя: лише той збереже свою душу, хто втратить її заради Спасителя; тобто втратить

себе в істині, в добрі, в прекрасному» (Зеньковський, 2002).

Висновок. Отже, ознайомлення школярів із кращими творами класичної літератури вносить величезний вклад у формування системи цінностей дітей та молоді. У стандартному переліку творів присутніх у шкільній програмі зачіпається велика кількість філософських та моральних принципів, які покликані закарбуватися у свідомості дітей та стати їх власними цінностями.

Художня література висвітлює життя фантастичних чи списаних з реальності персонажів, що дає можливість учням оцінити їх сильні якості та засудити негативні сторони. Ці твори здатні впливати на світогляд та змінювати моральні принципи. Важливо набувати власного досвіду, але корисно також аналізувати досвід інших, щоб уникнути багатьох помилок, у чому може допомогти читання художніх творів, цікавих та легких для сприйняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валеев Д. Ж. Происхождение морали. Саратов: Изд-во Саратовского. ун-та, 1981. 171 с. – С. 138.
2. Діккенс Ч. Різдвяні повісті. Тернопіль, Київ: Навчальна кн. – Богдан, Веселк., 2012.
3. Зеньковський В. В. Соціальне виховання, його завдання та шляхи. Москва: Вид. центр «Акад.», 1996.
4. Зеньковський В. В. Проблеми виховання в світлі християнської антропології. Клин: Фонд «Християнське життя», 2002.
5. Шевелева Т. Н. Изучение творчества Ч. Диккенса в духовно-нравственном аспекте образования высшей школы. *Вестник Минского университета*. 2014. № 4. С. 22–27.
6. Леvidов В. А. Художественная классика как средство духовного возрождения. СПб.: Петрополис, 1996. 184 с.
7. Распутин В. Г. Роль литературы в образовании и православном воспитании. *Alma Mater: Вестник высшей школы*. 2006. № 3. С. 34–39.
8. Конфликт поколений – что за этим стоит?. *KIBiT*. URL: <https://kibit.edu.ua/ru/konflikt-pokolenij/> (дата звернення: 13.07.2021).

REFERENCES

1. Valeev D. Zh. Proiskhozhdenie morali [The origin of morality]. Saratov: Izd-vo Saratovskogo. un-ta, 1981. 171 p. [in Russian].
2. Dickens Ch. Rizdvyani povisti [Christmas stories]. Ternopil', Kyiv: Navchal'na kn. – Bohdan, Veselk., 2012. [in Ukrainian].
3. Zen'kov's'kyi V. V. Sotsial'ne vykhovannya, yoho zavdannya ta shlyakhy [Social education, its tasks and ways]. Moskva: Vyd. tsentr «Akad», 1996. [in Ukrainian].
4. Zen'kov's'kyi V. V. Problemy vykhovannya v svitli khrystyians'koyi antropolohiyi [Problems of education in the light of Christian anthropology]. Klyn: Fond «Khrystyians'ke zhyttya», 2002. [in Ukrainian].
5. SHeveleva T. N. Izuchenie tvorchestva CH. Dikkensa v duhovno-nravstvennom aspekte obrazovaniya vysshej shkoly [Study of the creativity of Charles Dickens in the spiritual and moral aspect of higher education]. *Minsk University Bulletin*. 2014. Nr 4. pp. 22–27. [in Russian].
6. Levidov V. A. Hudozhestvennaya klassika kak sredstvo duhovno go vozrozhdeniya [Art classics as a means of spiritual revival]. SPb.: Petropolis, 1996. 184 p. [in Russian].
7. Rasputin V. G. Rol' literatury v obrazovanii i pravoslavnom vospitanii [The role of literature in education and Orthodox upbringing]. *Alma Mater: High School Bulletin*. 2006. Nr 3. pp. 34–39. [in Russian].
8. Konflikt pokolenij – chto za etim stoit?. [Generational conflict – what is behind it?] *KIBiT*. URL: <https://kibit.edu.ua/ru/konflikt-pokolenij/> (data application: 13.07.2021). [in Russian].